

Beata Wernik-Kitzol

METODOLOGIA TEORII UGRUNTOWANEJ – PRÓBY ZROZUMIENIA

Podjmując się opracowania powyższego tematu, dosyć trudnego dla początkującego adepta nauki, którym jestem, musiałam zmierzyć się z wieloma wątpliwościami, pytaniami i problemami natury praktycznej, które zrodziły się w trakcie moich poszukiwań i studiów dotyczących opracowywanego zagadnienia. Mimo tak wielu zaistniałych trudności, starałam się nie wygasić swojego początkowego entuzjazmu i na podstawie zgromadzonej i przeanalizowanej literatury podjąć własne próby zrozumienia metodologii teorii ugruntowanej. Aby to osiągnąć, wydzieliłam następujące etapy. W pierwszym chciałam zrozumieć genezę teorii metodologii ugruntowanej. W drugim podjęłam próbę zrozumienia teorii ugruntowanej w ujęciu paradygmatycznym. Etap trzeci stanowił próbę zrozumienia procedur badań teorii ugruntowanej, a w ostatnim czwartym etapie, poprzez analizę wybranych przykładów zastosowania tej strategii, chciałam zrozumieć jej wykorzystanie w badaniach empirycznych.

Analiza genezy metodologii teorii ugruntowanej

Czyniąc swoje pierwsze kroki w próbach zrozumienia tej strategii badawczej, zapoznałam się z nurtami filozoficznymi i tendencjami badawczymi charakteryzującymi uczonych w czasie i miejscu jej powstawania. Nie sposób tutaj pominąć toczącego się w drugiej połowie XX wieku sporu między badaczami wywodzącymi się z tak zwanego pozytywizmu logicznego, a ich przeciwnikami, postulującymi nurt naturalizmu oraz jego rozwiązania w postaci przyjęcia stanowiska „refleksywności” w badaniach społecznych¹.

Lata 70. XX wieku przynoszą ogromny rozwój badań jakościowych, a w szczególności etnograficznych i biograficznych oraz krytykę ontologiczną i metodologiczną niewłaściwego stosowania badań ilościowych i jakościowych w tym samym badaniu, jak również zmianę wzorów uprawiania analizy jakościowej powiązanej z przemianami paradygmatów myślenia w humanistyce i naukach społecznych XX wieku².

¹ M. Hammersley, P. Atkinson, *Metody badań terenowych*, tłum. S. Dymczyk, Poznań 2000, s. 11-27.

² M. Gorzko, *Procedury i emergencja. O metodologii klasycznych odmian teorii ugruntowanej*, Szczecin 2008, s. 20-43.

W tym samym czasie był obserwowany rozwój badań jakościowych w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej zainicjowany przez socjologów i antropologów z Uniwersytetu Chicago, w tym również Anselma L. Straussa, jednego z dwóch twórców teorii ugruntowanej i nurtów filozoficznych, takich jak: symboliczny interakcjonizm oraz pragmatyzm stanowiących bazę dla metodologii teorii ugruntowanej³.

W roku 1967 na Uniwersytecie Chicago dwóch amerykańskich socjologów Strauss i Barney G. Glaser wydali pierwszą książkę pod tytułem *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*⁴, która zyskała miano dzieła założycielskiego teorii ugruntowanej i była próbą nowego podejścia do uprawiania badań jakościowych oraz wyrażała krytykę sposobu uprawiania socjologii opartego na pozytywistycznej filozofii nauki.

Jej twórcy przedstawili w niej koncepcję teorii, nad którą pracowali od początku lat 60. XX wieku, przyjmując poniższe założenia ontologiczne:

- badana rzeczywistość społeczna jest procesualna i rekonstruowana pod kątem tworzenia teorii,
- istotnym założeniem jest ciągłość i obiegowość naukowego myślenia o otaczającym nas świecie,
- opracowywane pojęcia, koncepcje i kategorie charakteryzują się otwartością.

Przyjęli również stanowisko opozycji do klasycznych (empirycznych) strategii hipotetyczno-dedukcyjnych, w których to badacz ma wstępne pojęcia, twierdzenia i hipotezy oraz poddaje je weryfikacji lub obserwacji w terenie na rzecz modelu analityczno-indukcyjnego, generatywnego.

Twórcy metodologii teorii ugruntowanej wywodzili się z odmiennych szkół i tradycji badawczych, co było niezwykle inspirujące i twórcze przy tworzeniu teorii, ale również uwidoczniło pewne różnice przy jej generowaniu. Anselm L. Strauss (1916-1996) był wychowankiem szkoły chicagowskiej, mającej długie tradycje w prowadzeniu i upowszechnianiu badań jakościowych. Ogromny wpływ na jego twórczość naukową wywarły prace i publikacje symbolicznych interakcjonistów i pragmatystów, takich jak: Robert Park, Wiliam Thomas, John Devey, Georg Herbert Mead, Herbert Blumer i innych. To ukierunkowało jego sposób myślenia nad prowadzonymi badaniami terenowymi, gdzie, zgodnie z przyjętą przez badacza teorią socjologiczną wywodzącą się z naturalizmu, a mianowicie symbolicznego interakcjonizmu, ludzkie działanie nie jest prostą bezznaczeniową reakcją na bodziec, bowiem bodziec od reakcji oddziela proces interpretacji sytuacji. Przyjęcie takich założeń uwidoczniło się w sposobie zbierania, analizowania i kodowania danych empirycznych w naturalnym świecie życia jednostek

³ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Wrocław 2007.

⁴ A.L. Strauss, B.G. Glaser, *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*, Chicago 1967.

i grup społecznych, uwzględniając charakter danej sytuacji, w której badanie się przeprowadza, a głównym zadaniem badacza powinien być opis wydarzeń zachodzących w danym środowisku oraz tego, w jaki sposób ludzie widzą poczynania własne i innych, a także konteksty, w jakich te poczynania występują. Barney G. Glaser (ur. 1930) wywodził się z odmiennej tradycji badawczej i był absolwentem Uniwersytetu Columbia, gdzie prowadził badania ilościowe (sondażowe). Nad rozwojem teorii ugruntowanej pracuje do dziś i jest założycielem The Grunded Theory Institute.

Konflikt pomiędzy Straussem a Glaserem dotyczył głównie sposobu zbierania danych jakościowych. Glaser nie dopuszczał żadnych zabiegów wspomaganiania danych. Glaserowska wrażliwość teoretyczna mogła być wyzwalana jedynie poprzez operacje porównywania. W związku z tym poddawał krytyce zaproponowaną przez Straussa logikę badania, która, jak sądzi Glaser, „[...] udaremnia odkrycie tego, co dzieje się w sferze zjawisk, ponieważ oparta jest na narzuceniu z góry powziętych schematów na dane”⁵.

Innym punktem spornym była proponowana przez badaczy wizja podmiotu poznającego. Dla Glasera podmiot poznający, to realny byt w świecie, podmiot psychologiczny i psychofizyczny, przytomny, aktywny, spostrzegawczy empiryk. Widzący zawsze to, co w polu poznawczym się wyłania. Według Straussa podmiot poznający to istota nie tyle psychologiczna, co społeczna, to konkretny członek społeczeństwa ze swoim biograficznie uwarunkowanym doświadczeniem i wiedzą pozyskaną z różnych źródeł. Takie rozumienie podmiotu poznającego wynika u Straussa z przyjętych założeń, mających swoje źródło w pragmatyzmie i symbolicznym interakcjonizmie. „Myślenie i poznawanie jest działaniem w świecie społecznym. Działanie jest osadzone w interakcjach – przeszłych, teraźniejszych i w wyobrażanej przyszłości”⁶.

Następnym punktem spornym było ujęcie roli osobistego doświadczenia badacza w tworzeniu teorii socjologicznej. Strauss uznał, że w określonych warunkach to wartościowy zasób, natomiast Glaser ostatecznie to odrzucił.

Kość niezgody stanowiło również rozumienie i stosowanie pojęcia weryfikacji. Strauss wpisuje weryfikację w całość procesu generowania teorii, natomiast Glaser odrzuca weryfikację poza ten proces.

Kolejnym punktem spornym było podejście indukcyjne i dedukcyjne. Glaser zaprezentował w teorii ugruntowanej podejście całkowicie indukcyjne w generowaniu teorii, natomiast Strauss zaproponował strategię badawczą, która łączyła w sobie procedury zarówno indukcyjne, jak i dedukcyjne.

Ten długoletni spór, przez niektórych określany bardziej łagodnie jako wymiana myśli, czy polemika, doprowadził w konsekwencji do zerwania współpracy między

⁵ M. Gorzko, *op. cit.*, s. 375.

⁶ A.L. Strauss, *Continual Permutations of Action*, New York 1993, s. 24.

naukowcami. Wówczas Strauss związał się z Juliet Corbin i odszedł w swoich dalszych pracach od pierwowzoru, a Glaser pozostał wierny pierwotnej koncepcji. Był to moment szczególnie w genezie metodologii teorii ugruntowanej, gdyż spowodował powstanie dwóch nieco odmiennych wersji, funkcjonujących do dziś w badaniach empirycznych, czyli: Glaserowskiej wersji teorii ugruntowanej – emergencji oraz wersji teorii ugruntowanej Straussa – procedur. Metodologia teorii ugruntowanej jest rozwijana również przez innych naukowców. Należy do nich: Adele E. Clarke, która stworzyła trzecią wersję tej teorii, będącą wynikiem ewolucji pierwowzoru i zaproponowała analizę sytuacyjną. Natomiast autorką czwartej wersji, nazywanej konstruktywistyczną teorią ugruntowaną, jest Kathy Charmaz.

Teoria ugruntowana w ujęciu paradygmatycznym

Twórcą rozróżnienia paradygmatycznego w socjologii jest Thomas P. Wilson, który w roku 1971 wyróżnił paradygmat normatywny i interpretatywny i przeciwstawił „bezznaczeniowe zachowanie” pojęciu „działanie”, określając rzeczywistość społeczną jako dynamiczną i zmienną, a w związku z tym niemożliwą do przewidzenia ze względu na symboliczny charakter postrzegania świata i symboliczny charakter interakcji (interpretacja)⁷.

W swoich dalszych rozważaniach będąc starała się wykazać, że metodologia teorii ugruntowanej nie przyjmuje w pełni zewnętrznych ograniczeń metodologicznych pochodzących z paradygmatu normatywnego (funkcjonalistycznego), a jest metodologią swoistą, będącą konsekwencją założeń teoretycznych paradygmatu interpretatywnego, a pisząc dokładniej – symbolicznego interakcjonizmu. Wątpliwości dotyczące swoistości tej metodologii pojawiły się po opublikowaniu przez Straussa *Qualitative Analysis for Social Scientists*⁸ w roku 1971, gdzie używa się wielu pojęć z klasycznej metodologii ilościowej, które mają zupełnie inne znaczenie w metodologii teorii ugruntowanej, ponieważ jej zaplecze teoretyczne stanowi paradygmat interpretatywny.

Argumenty przemawiające za przynależnością metodologii teorii ugruntowanej do paradygmatu interpretatywnego na pewno możemy zlokalizować w jego warstwie ontologicznej. Twórcy metodologii teorii ugruntowanej odrzucają pozytywistyczną wizję człowieka i społeczeństwa, jakie zawierały się w makrosocjalnych teoriach socjologicznych pierwszej połowy XX wieku (marksizm). Rzeczywistość społeczna jest ujmowana przez nich procesualnie⁹, co ma swoją bazę w teorii symbolicznego interakcjonizmu i wpływa na dyrektywy metodologiczne według Straussa.

⁷ M. Gorzko, *op. cit.*, s. 26-28.

⁸ A.L. Strauss, *Qualitative Analysis for Social Scientists*, Cambridge 1987.

⁹ H. Blumer, *Spółczesność jako symboliczna interakcja*, Warszawa 1984, s. 74-76.

Zgodnie z dyrektywą Glasera badacz jest skłaniany do poszukiwania tak zwanego podstawowego procesu społecznego w określonym obszarze empirycznym. Ten podstawowy proces społeczny jest kategorią centralną, wokół której integruje się cała teoria (hipotezy, kategorie oraz ich własności). Podstawowy proces społeczny składa się z faz (co najmniej dwóch). Przejście z jednej fazy do drugiej jest związane ze zmianą zachowań ludzi. Przykładem takiego procesu może być:

- stawanie się członkiem organizacji formalnej,
- trajektoria choroby,
- trajektoria umierania¹⁰,
- proces poszukiwania kandydatów do pracy¹¹,
- trajektoria nowego pracownika¹².

Ten procesualny wymiar ludzkiego działania można wytłumaczyć również poprzez użycie terminu trajektorii. Trajektoria według Straussa oznacza:

- przebieg jakiegoś zjawiska doświadczonego przez jednostki i jego ewolucję w czasie (projekt badawczy, projekt inżynierski, chroniczną chorobę, umieranie, niekontrolowaną imigrację, socjalizację nowego pracownika),
- działania i interakcje przyczyniają się do ewolucji danego zjawiska.

Zjawiska zatem nie wyłaniają się automatycznie, ani też nie są automatycznie zdeterminowane poprzez społeczne, polityczne, ekonomiczne, kulturowe oraz inne uwarunkowania. Są one stopniowo (jest to proces) kształtowane przez autorów na poziomie interakcji. Działania te dotyczą również kształtowania trajektorii, jej tempa, relacji między fazami projektu itp.¹³

Podsumowując swoje rozważania dotyczące przyjętej przez twórców metodologii teorii ugruntowanej ontologii, starałam się na podstawie podanych przykładów udowodnić, że rzeczywistość społeczna jest rozumiana przez nich jako byt procesualny, zmienny, a więc zgodny z ontologią świata społecznego swoistą dla paradygmatu interpretatywnego.

Procedury badań metodologii teorii ugruntowanej

Autorami pojęcia „teoria ugruntowana” są jej twórcy, a metodologia ta była wynikiem przemyśleń i analiz wpływających z badań empirycznych dotyczących pracy instytucji

¹⁰ B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Time for Dying*, New York 1968.

¹¹ K. Konecki, *Łowcy głów. Analiza pracy rekrutacyjnej w agencjach doradztwa personalnego*, Warszawa 1998.

¹² Idem, *Nowi pracownicy a kultura organizacyjna. Studium folkloru fabrycznego*, Łódź 1992, s. 165-175.

¹³ *Ibidem*, s. 165-175.

opieki zdrowotnej. Strategia ta dostarcza podstaw do systematycznego prowadzenia badań jakościowych, ale dopuszcza również ilościowe.

Pierwszym pytaniem, jakie nasuwa się w trakcie analizy procedur tej metodologii, to w jaki sposób tworzy się przy ich zastosowaniu teoria ugruntowana? Najprościej można odpowiedzieć, że teoria powstaje w oparciu o systematycznie zbierane dane empiryczne i jest pochodną analiz tych danych. Również jej hipotezy, pojęcia i własności pojęć, z których się składa, są budowane w trakcie badań empirycznych, a także w trakcie tych badań są modyfikowane i weryfikowane. Budowanie teorii i zbieranie danych empirycznych odbywa się w tej strategii jednocześnie w trakcie długotrwałego procesu badawczego. Metodologia teorii ugruntowanej jest więc strategią odmienną „w przeciwieństwie do klasycznej, empirycznej strategii, w której faza badań zawsze poprzedza proces konstruowania teorii”¹⁴, a powstała z potrzeby zapewnienia kłopotliwej luki istniejącej do lat 40. XX wieku między teorią socjologiczną a badaniami empirycznymi.

„Nacisk na weryfikację i testowanie teorii doprowadził w praktyce do zepchnięcia na drugi plan przedsięwzięć badawczych równie niezbędnych dla tworzenia naukowej socjologii, a mianowicie działań zmierzających do odkrywania teorii”¹⁵.

Teoria składa się z trzech głównych elementów¹⁶:

1. Kategorii;
2. Własności kategorii;
3. Hipotez.

Kategorie powstają w trakcie procesu różnicowania elementów obserwowanej rzeczywistości, bądź zjawisk, według jakiegoś kryterium. Różnicowanie według kryterium jest podstawową operacją, podczas której czyni się rozróżnienia. W wyniku tych rozróżnień powstają wymiary zjawisk, na przykład kategorię czas trwania procesu chorobowego można zróżnicować według kryterium stopnia zaawansowania choroby i/lub efektywności leczenia. Leczenie może być mniej lub bardziej efektywne, czyli kończące się całkowitym wyleczeniem, bądź tylko zaleceniem. Różnicowanie według kryterium efektywności pozwala nam postawić pewne pytania i odnaleźć warunki, które wpływają na czas trwania procesu chorobowego i efektywności leczenia pacjenta.

Własność kategorii jest to najbardziej konkretna cecha idei, rzeczy, osoby, zdarzenia, czynności, czy relacji.

Hipoteza powstaje w trakcie generowania kategorii i jest efektem odkrywania przez badacza powiązań między kategoriami podczas bezpośredniej obecności w terenie

¹⁴ M. Małecki, *Teorie andragogiczne. Metodologia teoretyczności dyscypliny naukowej*, Wrocław 1998, s. 71-85.

¹⁵ M. Gorzko, *op. cit.*, s. 58-63.

¹⁶ K. Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000, s. 28-30.

badawczym. Hipotezy te mają charakter tez, dla których ustalono tylko warunki ich wystąpienia i są one weryfikowane w trakcie badań i generowania teorii. Na przykład czas trwania procesu hospitalizacji pacjenta jest konsekwencją stopnia trudności samego procesu leczenia. Hipoteza jest tutaj rozumiana jako teza wskazująca na relacje między pojęciami. W ujęciu tradycyjnym postawiona hipoteza wymaga pomiaru siły związku między zmiennymi. W metodologii teorii ugruntowanej nie chodzi o pomiar, a o ugruntowanie empiryczne, wskazanie na istnienie relacji między pojęciami.

Metoda ugruntowana polega na złożonym, jednoczasowym, długoterminowym procesie zbierania danych i tworzenia teorii. Opiera się ona na procesie indukcji analitycznej¹⁷, który się rozpoczyna już w momencie pierwszego wejścia analityka na obrany przez niego teren badawczy. Badacz powinien (wg Glasera) czasowo zawiesić studiowanie literatury badanego obszaru, jak również własne sądy, przekonania i wartości, gdyż zgodnie z zasadą otwartości uważa się, że ograniczają one pole poznawcze badacza i zniekształcają zbierane dane.

Do technik badawczych służących gromadzeniu danych jakościowych należą:

- wywiady (np. swobodny, narracyjny, grupowy),
- obserwacja uczestnicząca,
- analiza fotografii, przekazów wideo (np. socjologii wizualnej).

Techniki stosowane przy analizie danych, to:

- kodowanie,
- sortowanie,
- porównywanie.

Teoria ugruntowana odnosi się zawsze do konkretnej zbiorowości ludzkiej z mozołem konstruującej swój świat społeczny we właściwych tylko sobie i w zasadzie niepowtarzalnych warunkach, a także wyraża indywidualną perspektywę poznawczą badacza. Zastosowanie teorii ugruntowanej do innej zbiorowości i posłużenie się nią przez innych badaczy nieuchronnie będzie prowadzić do jej zakresowej modyfikacji¹⁸.

Analiza wybranych przykładów zastosowania metodologii teorii ugruntowanej w badaniach empirycznych

Metodologia teorii ugruntowanej była wynikiem przemyśleń i analiz wpływających z badań empirycznych dotyczących pracy instytucji opieki zdrowotnej. W związku z tym ma ona swoje korzenie w badaniach instytucji psychiatrycznych (A.L. Strauss, 1964). Po raz pierwszy została wykorzystana w pełni w badaniach dotyczących wzorów zachowań organizacyjnych w czasie pracy w odniesieniu do umierających pacjentów

¹⁷ M. Hammersley, P. Atkinson, *op. cit.*, s. 238-240.

¹⁸ M. Malewski, *op. cit.*, s. 78.

(B.G. Glaser, A.L. Strauss, 1964, 1965). Metodologia ta była później używana także w badaniach kultury organizacji (B. Turner, 1971), w badaniach systemu kontroli produkcji (T. Reeves i B. Turner, 1972), w badaniach dotyczących kształtowania decyzji i działań kierownictwa organizacji handlowych (B. Czarniawska, 1981), a w Polsce w badaniach dotyczących trajektorii nowego pracownika (K. Konecki, 2002) oraz do analiz trajektorii biograficznych (E. Zakrzewska-Manterys, 1995¹⁹ oraz 1996²⁰).

Podjęcie to zostało opisane i opracowane przez Glasera i Straussa (1967), Glasera (1978), Straussa (1978), Straussa i Corbina (1990) oraz rozwijane przez innych badaczy, na przykład Koneckiego (1992, 1998, 2000, 2005), Gorzko (2008) oraz Charmaz (1997, 2000, 2005, 2006, 2009).

Badaczką, która wykorzystała metodologię teorii ugruntowanej przy prowadzeniu własnych badań, jest Elżbieta Zakrzewska-Manterys, w książce *Down i zespół wątpliwości. Studium z socjologii cierpienia*. Zainspirowana pracami Straussa i Glasera postawiła przed sobą bardzo trudne wyzwanie badawcze. Polegało ono na połączeniu ze sobą dwóch perspektyw badawczych, w których uwidoczniała siebie jako uczestnika opisującego i analizującego to, co jemu samemu się przydarzyło (trajektorię cierpienia matki powstałą w wyniku narodzin dziecka z zespołem Downa) oraz socjologa, badacza społecznego, który pragnie zrozumieć swoją sytuację w interakcji ze społeczną rzeczywistością, jaką jest oddział noworodków jednego z warszawskich szpitali i pracującego tam personelu medycznego. Do analizy faktów empirycznych autorka używa pojęcia trajektorii, którego rodowód wywodzi z koncepcji metodologii teorii ugruntowanej, a wręcz jest jego „szczególnym przypadkiem tworzenia takiej teorii w specyficznych okolicznościach”²¹.

Pojęciem trajektorii posługiwała się również w analizie zbieranych przez siebie danych Mirosława Nowak-Dziemianowicz. W książce pod tytułem *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacja sensów i znaczeń* badaczka wykorzystuje koncepcję trajektorii w analizie i interpretacji sytuacji ludzi, którzy w swoim życiu doświadczyli rozpadu małżeństwa²².

Metodologia teorii ugruntowanej ma również swoje zastosowanie w etnograficznym jej użyciu. Trzeba jednak pamiętać o rozdzieleniu tych dwóch strategii badawczych jako odmiennych od siebie. To, co odróżnia teorię ugruntowaną od etnografii, to nie ogólny model przeprowadzenia badań, który ma z nią wiele punktów wspólnych, ale sposób,

¹⁹ Zob.: zbiór artykułów w: „Kultura i Społeczeństwo” 1995, nr 4.

²⁰ E. Zakrzewska-Manterys, *Odteoretycznienie świata społecznego. Podstawowe pojęcia teorii ugruntowanej*, „Studia Socjologiczne” 1996, nr 1.

²¹ Eadem, *Down i zespół wątpliwości. Studium z socjologii cierpienia*, Warszawa 1995.

²² M. Nowak-Dziemianowicz, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacja sensów i znaczeń*, Wrocław 2006.

w jaki zebrane dane są analizowane (chodzi tu głównie o generowanie kategorii oraz ich własności, formułowanie hipotez i pisanie not teoretycznych).

Przykładem użycia etnograficznego metodologii teorii ugruntowanej są badania Hawkera²³ (1982), gdzie przedmiotem obserwacji były interakcje między pielęgniarkami a krewnymi pacjentów występujące w jednej instytucji (szpitalu), porównywania dokonywano między zachowaniami osób z różnych oddziałów szpitala.

Innym podobnym przykładem użycia metodologii teorii ugruntowanej są badania Krzysztofa Koneckiego²⁴. Badacz analizuje zbierane przez siebie dane w jednej fabryce, porównując tam określone formy zachowań pracowników pochodzących z różnych wydziałów przedsiębiorstwa. Analityk próbował również szukać próbek porównawczych w innych instytucjach o podobnej działalności, a następnie zastosować je w analizie porównawczej do generowania własności kategorii oraz hipotez.

Ciekawym i nowatorskim pomysłem w wykorzystaniu metodologii teorii ugruntowanej była jej próba połączenia z elementami analizy wizualnej. Do prekursorów takiego podejścia w socjologii jakościowej należy w Polsce Konecki. W książce pod tytułem *Ludzie i ich zwierzęta. Interakcjonistyczno-symboliczna analiza społecznego świata właścicieli zwierząt domowych*²⁵, autor pokazuje relacje między ludźmi a zwierzętami domowymi w ich codziennych interakcjach. W badaniach przeprowadzonych przez siebie i swoich studentów wykorzystuje elementy analizy wizualnej (sposoby prezentacji zwierząt na fotografiach rodzinnych) i daje wskazówki właściwego ich kodowania w analizie wizualnej.

Metodologię teorii ugruntowanej wykorzystał również w badaniach andragogicznych Barry Cocklin²⁶ (1990, 1992). Autor opisuje proces stawania się dorosłym studentem zapoczątkowany podjęciem takiej roli przez ludzi dorosłych oraz pokazuje i wyjaśnia, jak wpływają na jego kształtowanie poszczególne czynniki. Badania empiryczne zostały przeprowadzone w jednej ze szkół średnich w Nowej Zelandii za pomocą takich technik badawczych, jak: obserwacja, wywiad swobodny, analiza dokumentów szkolnych, kwestionariusz ankiety i innych. Metodologia konstruowanej teorii ugruntowanej odkrywa w tych badaniach dwie charakterystyczne dla niej właściwości. Pierwszą z nich jest wzorzec prowadzenia badań określany jako postępowanie ogniskujące, w którym zarówno metodologia, jak również kierunki eksploracji badanego obszaru empirycznego wynikają z refleksji badacza nad zebrany przez niego materiałem empirycznym. Za drugą właściwość należy uznać samą postawę badacza. Cocklin określa ją jako „refleksję w działaniu”. Jest ona połączeniem wiedzy

²³ J.H. Turner, *op. cit.*, 1983, s. 336.

²⁴ K. Konecki, *Nowi pracownicy a kultura...*, s. 165-175.

²⁵ Idem, *Ludzie i ich zwierzęta. Interakcjonistyczno-symboliczna analiza społecznego świata właścicieli zwierząt domowych*, Warszawa 2005.

²⁶ M. Malewski, *op. cit.*, s. 79-85.

metodologicznej i cech osobistych podmiotu poznającego. Taka kombinacja wpływa na przyjętą postawę, czyniąc ją indywidualną i niepowtarzalną.

Powyższy przykład jest ilustracją wykorzystania metodologii teorii ugruntowanej w andragogice. Strategia ta została przyjęta dosyć entuzjastycznie przez badaczy edukacji, którzy z pewną dozą niechęci i rezerwy podchodzili do logicznie wydedukowanych i trudnych w operacjonalizacji makrospołecznych teorii oświaty, uznając je za nieprzydatne w wyjaśnianiu procesów zachodzących w rzeczywistości edukacyjnej. To spostrzeżenie stanowiło dla mnie impuls twórczy do napisania niniejszego tekstu. Uważam bowiem, że metodologia teorii ugruntowanej jest w Polsce w dalszym ciągu mało znaną i stosowaną strategią badawczą, a mogłaby posłużyć również w badaniach procesów i zjawisk zachodzących w edukacji ludzi dorosłych.

METHODOLOGY OF GROUNDED THEORY – ATTEMPTS AT UNDERSTANDING

S u m m a r y

The authoress aims to present her own attempt at understanding the methodology of Grounded Theory.

Having assembled and analysed the necessary literature, the authoress tries to accomplish her goal in the following subsequent stages:

- through the analysis of the origin of the Grounded Theory methodology,
- through the classification of the methodology of Grounded Theory to a suitable paradigm,
- through becoming acquainted with the research procedures of this research strategy,
- through the analysis of selected examples of its application in empirical research.

Apart from the above, this article also raises a point of applicability and possibility of using the methodology of Grounded Theory in andragogic research.